

RECENZII

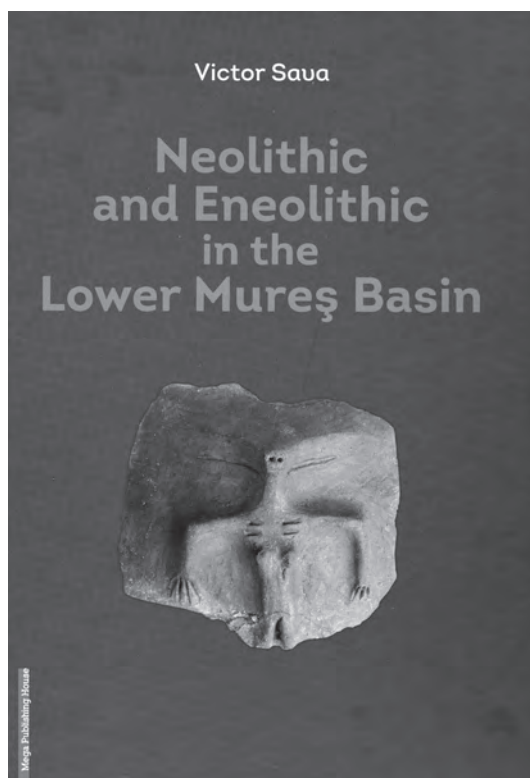
Victor Sava, *Neolithic and Eneolithic in the Lower Mureș Basin*, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2015, 596 p. (246 pl.).

Una din bucuriile meseriei de arheolog este reîntâlnirea cu prietenii și colegii din domeniul de activitate precum și cu rezultatele muncii lor. Bucuria este și mai mare atunci când acesta se dovedește a fi un fost "elev". Am avut plăcerea să-l cunosc pe V. Sava, ca pe un licean de 17 ani ce dorea să devină arheolog și am avut ocazia să-i fac cunoștință cu noțiunile de bază ale unui șantier arheologic, odată cu demararea cercetărilor arheologice preventive prilejuite de construcția șoselei de centură a Oradiei în 2001. Restul a urmat de la sine.

Revenind la prezentarea volumului, trebuie menționat din capul locului că lucrarea reprezintă în fapt teza sa de doctorat, astfel că după **Mulțumirile** (p. 9) adresate așa cum era normal profesorilor care l-au îndrumat și colegilor cu care a colaborat, urmează o **Introducere** (p. 10-11) în care cititorul este pus în temă cu structura volumului și raționamentele care l-au făcut să aleagă acest mod de prezentare a problematicii. Aici merită atrasă atenția asupra faptului că autorul își menține opinia asumată anterior, de a renunța la termenii precum „cultură”, „grup cultural” sau „aspect cultural” cu sintagma de „stil ceramic”.

După o scurtă descriere a **Cadrului geografic** (p. 12-15) vizat de autor și care nu se limitează doar la bazinul Mureșului Inferior de pe teritoriul României, ci și la cel de pe teritoriul Ungariei și Serbiei, autorul trece la o amplă sondare a **Istoricului cercetării** (p. 16-63) începând de la menționarea în 1863 a unui târnacop cu brațele în cruce de tip Jászladány și până la cercetările preventive desfășurate în 2015 la Pecica „SC Arsat Industrie SRL” și Pecica „Est/Smart Diesel” cu descoperiri aparținând stilului ceramic Baden, respectiv Starčevo-Criș și a unei necropole eneolitice timpurii. Toate siturile cu toponim și datare cunoscute (în număr de 340) arondate spațiului și intervalului cronologic propus spre analiză sunt sistematizate într-un tabel (Fig. 36), la sfârșitul capitolului, în care este specificat pe lângă datare și tip de sit, tipul cercetării, metode moderne de cercetare ori datare precum și modul în care rezultatele cercetării au fost publicate.

Urmează apoi o scurtă **Discuție privind terminologia perioadei eneolitice/epoca cuprului/perioadă de tranziție** (p. 64-69) în care autorul, pe lângă o analiză evolutivă realizează și analize cantitativ-statistice asupra folosirii termenilor respectivi în istoriografia

¹ V. Sava, *Eneoliticul târziu în Bazinul Mureșului Inferior*, Cluj-Napoca 2015, 10. El motivează această terminologie prin două argumente: primul este că în acest context o cultură nu este altceva decât aria de răspândire a unui stil ceramic; cel de-al doilea raționament ar fi că în acest mod se renunță la o identificare de tip: cultură arheologică = etnie. O discuție pe marginea acestui subiect este oferită de C.I. Popa, *În căutarea unei lumi. Cultura Coțofeni – între hățișul terminologic și practica "expunerii arheologice"*, în Terra Sebus, 7, 2015, 15.

problemei (Fig. 37 și 38). Pe baza acestei analize, în final, autorul își argumentează preferința pentru folosirea termenului de eneolitic. Această analiză este continuată cu un capitol legat de **Sistemele cronologice relative privind neoliticul și eneoliticul în spațiul intra-carpatic** (p. 70-79) în care autorul pornind de la prima încercare de etapizare ale evoluției umane (Hesiod în *Munci și zile*) urmărește aproape toate încercările “intuitive” (oricum pe cele mai semnificative) de cronologie relativă până la apariția sistemului tripartit propus de Ch. J. Thomsen. După acest moment, de stabilire pe baze științifice a unui sistem cronologic relativ, V. Sava prezintă opiniile celor mai importanți specialiști în domeniu din România, Serbia și Ungaria referitoare la periodizarea epocii neolitice și eneolitice din zona sa de interes.

Descoperirile neolitice și eneolitice din bazinul Mureșului Inferior (p. 80-273) reprezintă cea mai amplă parte a cărții. În fapt este un repertoriu, alcătuit după modelul propus de Fl. Gogâltan², al tuturor descoperirilor făcute până în 2015. Fără a intra foarte mult în detaliu, încercăm o sistematizare a descoperirilor. Au fost repertoriate 138 de puncte neolitice timpurii (cultura Starčevo-Criș), 30 puncte cu materiale neolitice mijlocii (4 cu ceramică decorată în stilul culturii Banatului, 5 în stil ceramic Vinča A, 12 în stil ceramic Szakálhat și 9 situri la care nu a putut fi precizat stilul ceramic), 62 de situri au fost atribuite neoliticului târziu (din care 31 de puncte aveau material ceramic decorat în stil Tisa, 5 puncte cu ceramică Vinča C, 10 situri cu material asociate grupelor Turdaș și Foieni și, 17 puncte cu descoperiri aparținând neoliticului târziu cărora nu le este precizat stilul ceramic). Stilului ceramic Tiszapolgár din eneoliticul timpuriu îi sunt atribuite 79 de situri. Stilurilor ceramice Bodrogkeresztúr și *Toarte pastilate*-Hunyadihalom din eneoliticul mijlociu îi sunt arondate un număr de 25 și respectiv 4 puncte. Eneoliticului târziu îi sunt atribuite un număr de 6 situri cu ceramică decorate în stil Cernavodă III-Boleráz, 42 de puncte cu ceramică decorate în stil Baden și 70 de situri cu ceramică realizată în stil Coțofeni. La aceste situri se mai adaugă încă 6 puncte cu ceramică eneolitică dar a cărei etapă cronologică nu a putut fi precizată. Fiecare stil ceramic este analizat sintetic în ceea ce privește câteva topice: așezări, locuințe, descoperiri, rit funerar, cronologie, într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcție și de informația disponibilă.

Următorul capitol tratează **Metalurgia cuprului în bazinul Mureșului Inferior** (p. 274-289). După un scurt istoric privind apariția și dezvoltarea metalurgiei aramei, pornind de la mărgelele din peștera Shanidar (Irak) aparținând mileniului XI î.Chr., trecând la apariția artefactelor din cupru în Peninsula Balcanică în cuprinsul mileniilor VI-V î.Chr. și până la apariția pieselor din cupru în bazinul inferior al Mureșului în neoliticul târziu, autorul întocmește un repertoriu al descoperirilor structurat pe etape cronologice. Merită atras atenția că autorul separă piesele descoperite în context arheologic clare (morminte, depozite, așezări) de descoperirile întâmplătoare sau cu informație arheologică insuficientă (cea mai mare parte a topoarelor-ciocan și a târnacoapelor cu brațele în cruce). Legat de acestea, deosebit de interesantă este discuția referitoare la atribuirea culturală a topoarelor și târnacoapelor masive din cupru care anterior erau atribuite culturilor Tiszapolgár și Bodrogkeresztúr. Prin prisma datelor ¹⁴C din “Peștera Ungurească” de la Cheile Turzii și Csincse (Ungaria) la care se adaugă rezultatele noilor date radiocarbon din estul Ungariei³ a putut fi reinterpretată cronologia eneoliticului timpuriu și mijlociu din zonă. Astfel, nu mai poate fi suportată o viziune liniară a evoluției ceramicii Tiszapolgár → Bodrogkeresztúr → *Toarte pastilate* ci trebuie avută în vedere o contemporaneitate între ceramica Tiszapolgár || Bodrogkeresztúr A || Bodrogkeresztúr B / Hunyadihalom. De aceea, V. Sava consideră că orizontul de depunere a topoarelor masive de cupru este contemporan cu manifestările culturale caracterizate atât de ceramica de tip Tiszapolgár cât și Bodrogkeresztúr fără a putea atribui uneia sau alteia, anumite tipuri de topoare / târnacoape din cupru.

² Fl. Gogâltan, *Bronzul timpuriu și mijlociu în Banatul românesc și pe cursul inferior al Mureșului. I. Cronologia și descoperirile de metal*, Timișoara, 1999.

³ P. Raczky Zsuzsanna Siklósi, *Reconsideration of the Copper Age chronology of the eastern Carpathian Basin: a Bayesian approach*, în *Antiquity* 87 (336), 2013, 555-573.

Ultimul capitol, cel de **Concluzii** (p. 290-305), sintetizează principalele idei ce se desprind din prezentarea amplă a diferitelor aspecte menționate și de noi în rândurile de mai sus. Volumul este completat cu o amplă bibliografie, dovadă a intensei documentării asupra diverselor probleme abordate de autor și o bogată ilustrație (246 planșe) cu materiale arheologice, în cea mai mare parte inedită. Nu pot încheia această scurtă prezentare decât prin a felicita autorul pentru impresionantul volum de muncă depus și să-i doresc aceeași putere de lucru în proiectele pe care le are în lucru.

Gruia FAZECAȘ

Demjén Andrea (Szerkesztő), *Gyergyószentmiklós a régészeti kutatások tükrében*, Koloszsvár/Gyergyószentmiklós, Erdélyi Múzeum Egysület / Tarisznyás Márton Múzeum, 2016, 215 p.

Îmi face o deosebit de mare plăcere să prezint volumul editat și coordonat de colega Demjén Andrea referitor la cercetările arheologice desfășurate în raza localității Gheorgheni, jud, Harghita. Bucuria de a vedea publicate rezultatele cercetărilor arheologice desfășurate pe parcursul anilor 2009-2016, într-un mod ce se înscrie în trendul actual de cercetare arheologică – cel pluridisciplinar – este însoțită de frumoasele amintiri personale legate de participarea mea la campania de cercetări din anul 2013 desfășurate la Pricske.

După obișnuitele părți introductive caracteristice unui volum: o **Prefață** realizată de către Csergő Tibor András, directorul Muzeului Tarisznyás Márton din Gheorgheni (p. 9-10) și o **Introducere** a editorului volumului (p. 11-12), se trece la prezentarea propriu-zisă a cercetării arheologice. Cartea este structurată pe trei obiective cercetate: Cetatea Both, Biserica Sf. Nicolae și Vama/

Carantina de la Pricske. În preambulul monografiei cercetării arheologice dedicată localității arheologice, Demjén Andrea, prezintă principalele repere cronologice ale **Gheorgheniului în izvoarele medieval și premoderne** (p. 13-21); deși localitatea este pomenită pentru prima dată la 1333-1334, sursele scrise nu reușesc să ofere prea multe informații despre viața acestei comunități, astfel că cercetarea arheologică vine să îmbogățească informațiile privind istoria orașului Gheorgheni.

Primului sit arheologic investigat, Cetatea Both îi sunt dedicate două studii. Demjén Andrea prezintă **Cercetările arheologice la Cetatea Both** (p. 13-47). Ca și alte cetăți din „Secuime”, nici cea de la Both nu beneficiază de atenția documentelor medievale; astfel s-a impus investigația arheologică de la Cetatea Both. În 2009 este reluată cercetarea arheologică, cercetare precedată de ridicare topografică, fotografie aeriană, investigații georadar și măsurători magnetometrice ale sitului (din păcate perturbate de numeroase structuri metalice aflate în sit ca urmare a intervențiilor antropice ulterioare). Aceste date, coroborate cu rezultatele obținute în cele 14 secțiuni deschise au scos la iveală zidul circular de incintă și turnul cetății. Analiza materialului arheologic indică faptul că